

OBSAH

Úvod (L. Rosival, V. Zikmund)	5
1. Súčasný stav a perspektívy prevencie chorôb (L. Rosival)	6
Literatúra	16
2. Bio-psycho-sociálne základy zdravia a chorôb (V. Zikmund)	17
2.1. Psychosomatika	18
2.2. Mnohofaktorový – bio-psycho-sociálny – základ chorôb	20
2.3. Klinická a lekárska psychofyziológia	22
Literatúra	29
3. Preventívne hľadiská porúch ľudskej reprodukcie (Š. Sršeň)	30
3.1. Patologické stavy teratogénneho charakteru	30
3.1.1. Teratogénne faktory	31
3.1.2. Prevencia teratogénneho poškodenia	33
3.2. Patologické stavy genetického charakteru	33
3.2.1. Klasifikácie geneticky podmienených patologických stavov	34
3.2.1.1. Monogénové patologické stavy	34
3.2.1.2. Numerické a štruktúrne chromozómové aberácie	34
3.2.1.3. Patologické stavy s multifaktoriálnym typom dedičnosti	38
3.2.2. Prevencia geneticky podmienených patologických stavov	39
3.2.2.1. Primárna prevencia	39
3.2.2.1.1. Plánované rodičovstvo	40
Reprodukcia v optimálnom veku	40
Prevencia mutácií	40
Predkoncepčná starostlivosť	43
3.2.2.1.2. Genetické konzultácie	43
3.2.2.2. Sekundárna prevencia	45
3.2.2.2.1. Postzygotická prenatálna prevencia	45
Genetické konzultácie	45
Prenatálna genetická diagnostika	46
3.2.2.2.2. Postnatálna prevencia	49
Predsypomatický skríning dedičných ochorení	49
Špecifická liečba geneticky podmienených patologických stavov	50
3.2.2.2.3. Génová terapia	51
4.2.3. Etické aspekty prevencie geneticky podmienených patologických stavov	52
Literatúra	54

4. Prevencia infekčných chorôb (E. Kmety)	56
4.1. Stručný historický prehľad	56
4.2. Ukazovatele spoločenského významu infekčných chorôb v súčasnosti	57
4.3. Teoretické základy prevencie infekčných chorôb	58
4.3.1. Evolúcia patogénnych zárodkov	59
4.3.2. Pramene nákazy	59
4.3.3. Mechanizmus prenosu	60
4.3.4. Epidemický proces	60
4.4. Všeobecné základy prevencie infekčných chorôb	61
4.4.1. Zneškodnenie prameňov nákazy	62
4.4.2. Opatrenia smerujúce k prerušeniu prenosu nákazy	64
4.4.3. Opatrenia v ohnisku nákazy	65
4.4.4. Špecifická profylaxia	67
4.5. Surveillance	71
Literatúra	73
5. Výživa a prevencia chorôb (J. Kajaba, T. Magálová, A. Brtková)	74
5.1. Fyziologické požiadavky na výživu	74
5.2. Zloženie ľudského tela	75
5.3. Zloženie potravy	77
5.4. Odporúčané výživové dávky pre obyvateľstvo	78
5.5. Poslanie OVD ČSFR	85
5.6. Nové odporúčané výživové dávky pre obyvateľstvo ČSFR	86
5.6.1. Dávka energie	87
5.6.1.1. Dávka a štruktúra bielkovín	88
5.6.1.2. Dávka a kvalita tukov	88
5.6.1.3. Dávka a štruktúra sacharidov	89
5.6.1.4. Všeobecné odporúčania	89
5.7. Výživa a ateroskleróza	90
5.8. Výživa a nádorové ochorenia	92
5.9. Výživa a imunita	94
5.9.1. Všeobecné imunologické pojmy	94
5.9.2. Vplyv výživy na funkciu imunitného systému	96
Literatúra	99
6. Prevencia kardiovaskulárnych chorôb (M. Takáč)	100
6.1. Genetický a rodinný kardiovaskulárny faktor	104
6.2. Koncentrácia cholesterolu v krvi ako rizikový faktor kardiovaskulárnych chorôb	104
6.3. Vysoký krvný tlak ako rizikový faktor kardiovaskulárnych chorôb	109
6.4. Vysoký krvný tlak u starších ľudí	111
6.5. Fajčenie ako rizikový faktor kardiovaskulárnych chorôb	111
6.6. Fyzická inaktivita ako rizikový faktor kardiovaskulárnych chorôb	112
6.7. Fyzická inaktivita v sekundárnej prevencii KVCH – rehabilitácia	114
6.8. Cukrovka ako rizikový faktor kardiovaskulárnych chorôb	115
6.9. Obezita ako rizikový faktor kardiovaskulárnych chorôb	118
6.10. Stres ako rizikový faktor kardiovaskulárnych chorôb	119
6.11. Prevencia reumatickej horúčky a reumatickej choroby srdca	120
6.12. Prevencia vrodených srdcových chýb	120
6.13. Prevencia cor pulmonale chronicum	121
6.14. Prevencia žilovej trombózy a pľúcnej embólie	121
6.15. Výsledky primárnej a sekundárnej prevencie KVCH	121
6.16. Postupy prevencie kardiovaskulárnych ochorení	124
Literatúra	125

7. Preventívne hľadiská onkologických ochorení (I. Pleško)	129
7.1. Východiská a predpoklady prevencie zhubných nádorov	130
7.1.2. Výskyt zhubných nádorov	130
7.1.3. Rozhodujúca úloha faktorov vonkajšieho prostredia pri vzniku zhubných nádorov	131
7.1.3.1. Fajčenie	133
7.1.3.2. Alkohol	133
7.1.3.3. Výživa	133
7.1.3.4. Profesionálna expozícia karcinogénnym látkam	134
7.1.3.5. Reprodukčné a sexuálne faktory	134
7.1.3.6. Infekcie	135
7.1.3.7. Žiarenie	135
7.1.3.8. Znečistenie vonkajšieho prostredia	135
7.1.4. Mechanizmus chemickej karcinogenézy	136
7.1.5. Premalígne lézie	138
7.1.6. Rizikové faktory vzniku zhubných nádorov	140
7.2. Metódy primárnej prevencie zhubných nádorov	141
7.2.1. Boj proti fajčeniu	142
7.2.2. Uplatňovanie zásad racionálnej výživy	142
7.2.3. Boj proti alkoholizmu	142
7.2.4. Primárna prevencia profesionálne podmienených zhubných nádorov	143
7.2.5. Primárna prevencia nádorov súvisiacich so znečistením životného prostredia	144
7.2.6. Ochrana pred žiarením	144
7.2.7. Klasické metódy primárnej prevencie zhubných nádorov	145
7.2.8. Perspektívne, atypické a iné formy primárnej prevencie zhubných nádorov	145
7.2.8.1. Vakcinácia	145
7.2.8.2. Chemoprevencia	145
7.3. Metódy sekundárnej prevencie zhubných nádorov	147
7.3.1. Prevencia nádorov krčka maternice	149
7.3.2. Prevencia zhubných nádorov prsníka	149
7.3.3. Prevencia zhubných nádorov hrubého čreva a konečníka	150
7.3.4. Prevencia zhubných nádorov pľúc	150
7.3.5. Sekundárna prevencia zhubných nádorov v ďalších lokalizáciách	151
7.4. Prevencia zhubných nádorov v detskom veku a starobe	152
7.4.1. Možnosti a perspektívy prevencie zhubných nádorov v detskom veku	152
7.4.2. Prevencia zhubných nádorov u starších osôb	153
Literatúra	155
8. Prevencia chronických chorôb dýchacieho systému (A. Bajan)	158
8.1. Prevencia zhubných nádorov pľúc	172
Literatúra	173
9. Prevencia chorôb pohybových ústrojov (K. Bošmanský)	174
9.1. Všeobecná charakteristika	174
9.2. Zápalové reumatické choroby	175
9.2.1. Reumatická horúčka	175
9.2.2. Reumatoidná artritída	178
9.2.3. Ankylozujúca spondylitída	180
9.3. Systémové choroby spojiva	181
9.3.1. Systémový lupus erythematosus	181
9.3.2. Difúzna sklerodermia	182
9.3.3. Idiopatická polyarteritída	182
9.3.4. Dermatomyozitída a polymyozitída	183

9.4. Infekčné artritídy	183
9.5. Metabolické choroby kĺbov	184
9.5.1. Urátová dna	184
9.5.2. Artikulárna chondrokalcinóza	185
9.5.3. Ochronotická artropatia	185
9.6. Degeneratívne choroby kĺbov a chrbtice	185
9.7. Bolesť v chrbtici	189
Literatúra	189
10. Preventívna gerontológia (Š. Litomerický)	192
10.1. Populačný vývoj	192
10.2. Biológia starnutia	196
10.3. Starnutie a fyziologické funkcie	198
10.4. Prevencia starnutia na experimentálnej úrovni	199
10.5. Špecifické intervencie v predĺžovaní života	199
10.5.1. Zníženie príjmu energie	199
10.5.2. Cvičenie	200
10.5.3. Antioxidanty	200
10.5.4. Imunologické intervencie	201
10.5.5. Membránové stabilizátory	201
10.5.6. Rádioprotektíva	201
10.5.7. Gerovital H-3	202
10.5.8. Dehydroepiandrosterón	202
10.5.9. Problémy intervencií predlžujúcich život	202
10.6. Stratégia preventívnej gerontológie	203
10.6.1. Oslabenie aterogenézy ako model stratégie preventívnej gerontológie	205
10.6.2. Hlavné zásady preventívnej gerontológie	207
10.6.3. Preventívny vplyv výživy vo vyššom veku	207
10.6.4. Udržanie fyzickej kondície	209
10.6.5. Prevencia z hľadiska psychosociálnych potrieb starnúcej populácie	210
10.6.6. Starnutie a ekológia	212
10.6.6.1. Starnutie a ionizujúce žiarenie	212
10.6.6.2. Starnutie a podnebie	212
10.6.6.3. Starnutie, slnko a ultrafialové svetlo	213
10.6.6.4. Starnutie a infekcia	214
10.6.6.5. Starnutie a pády	214
10.6.6.6. Starnutie a dopravné úrazy	214
10.6.6.7. Starnutie a kultúrno-sociálne faktory	215
10.6.6.8. Odchod do dôchodku	215
10.6.6.9. Bývanie starých ľudí	215
10.7. Súčasný trendy prevencie v starostlivosti o starnúcu populáciu	216
Literatúra	219
11. Životné prostredie a zdravie človeka (L. Rosival)	221
11.1. Vzduch	224
11.1.1. Účinky znečistenia ovzdušia na zdravie človeka	224
11.1.2. Prehľad a účinky potenciálne nebezpečných látok vo vonkajšom ovzduší	228
11.1.2.1. Toxické kovy	229
11.1.2.1.1. Kadmium	229
11.1.2.1.2. Olovo	231
11.1.2.1.3. Ortuť	233
11.1.2.2. Oxidy dusíka a fotochemické oxidanty	235
11.1.2.3. Oxid uhličitý a zmeny podnebia	236

11.1.2.4. Chlórfluórkarbónové zlúčeniny a ozónová vrstva stratosféry	237
11.1.2.5. Znečistenie ovzdušia oxidmi síry a ich derivátmi	237
11.1.2.6. Znečistenie ovzdušia organickými zlúčeninami	240
11.1.2.7. Toxické vlákna	240
11.1.2.8. Kritéria hodnotenia zaťaženia človeka škodlivinami	243
11.2. Voda	243
11.2.1. Zdravotné riziká zo znečistenia vody	245
11.2.1.1. Mikrobiologické a biologické aspekty znečistenia vody	245
11.2.1.2. Znečistenie vody anorganickými faktormi	247
11.2.1.2.1. Arzén vo vode	247
11.2.1.2.2. Azbest vo vode	247
11.2.1.2.3. Báryum vo vode	247
11.2.1.2.4. Berýlium vo vode	247
11.2.1.2.5. Chróm vo vode	247
11.2.1.2.6. Dusičnany a dusitany vo vode	247
11.2.1.2.7. Fluór vo vode	248
11.2.1.2.8. Kadmium vo vode	248
11.2.1.2.9. Kyanidy vo vode	248
11.2.1.2.10. Nikel vo vode	249
11.2.1.2.11. Olovo vo vode	249
11.2.1.2.12. Ortuť vo vode	249
11.2.1.2.13. Selén vo vode	249
11.2.1.2.14. Sodík vo vode	249
11.2.1.2.15. Striebro vo vode	250
11.2.1.2.16. Tvrdosť vody	250
11.2.1.3. Organické chemikálie vo vode	250
11.2.1.3.1. Benzén a nižšie alkylbenzény vo vode	250
11.2.1.3.2. Fenol a chlórphenoly vo vode	250
11.2.1.3.3. Chlórované alkány vo vode	250
11.2.1.3.4. Chlórované benzény vo vode	251
11.2.1.3.5. Chlórované etény vo vode	251
11.2.1.3.5.1. Vinylchlorid vo vode	251
11.2.1.3.5.2. 1,1-dichlóretén vo vode	251
11.2.1.3.5.3. Trichlóretén vo vode	251
11.2.1.3.5.4. Tetrachlóretén (perchlóretylén) vo vode	252
11.2.1.3.6. Pesticídy vo vode	252
11.2.1.3.7. Polynukleárne aromatické uhľovodíky vo vode	252
11.2.1.3.8. Trihalometány vo vode	252
11.2.1.4. Estetické zložky a charakteristiky vody	252
11.2.1.4.1. Tuhé látky rozpustné vo vode	252
11.2.1.4.2. Hliník vo vode	253
11.2.1.4.3. Chloridy vo vode	253
11.2.1.4.4. Kyslík rozpustený vo vode	253
11.2.1.4.5. Mangán vo vode	253
11.2.1.4.6. Meď vo vode	253
11.2.1.4.7. Sírovodík vo vode	253
11.2.1.4.8. Síran vo vode	253
11.2.1.4.9. Zinok vo vode	254
11.2.1.4.10. Železo vo vode	254
11.2.1.4.11. Rádioaktívne látky vo vode	254
11.2.1.4.12. Farba vody	255
11.2.1.4.13. Chuť a pach vody	255
11.2.1.4.14. pH vody	255
11.2.1.4.15. Teplota vody	255
11.2.1.4.16. Tvrdosť vody	255

11.2.1.4.17. Zákaly vo vode	256
11.2.1.4.18. Kritériá pre hodnotenie pitnej vody	256
11.3. Pôda	256
11.3.1. Znečistenie pôdy chemikáliami	257
11.4. Tuhý odpad	258
11.5. Potraviny	258
11.5.1. Mikrobiálna kontaminácia potravín	259
11.5.2. Cudzorodé látky v potravinách	261
11.5.2.1. Aditíva v potravinách	261
11.5.2.2. Chemická kontaminácia potravín	262
11.5.3. Kritériá pre určovanie prípustných koncentrácií cudzorodých látok v požívatinách	264
11.6. Fyzikálne faktory a zdravie človeka	266
11.6.1. Mikroklima	268
11.6.2. Počasie a podnebie	270
11.6.3. Hluk	271
11.6.3.1. Základné pojmy a definície	272
11.6.3.2. Zdroje hluku	272
11.6.3.3. Účinky hluku	273
11.6.3.4. Stratá sluchu	273
11.6.3.5. Poruchy spánku	274
11.6.3.6. Stresové reakcie	274
11.6.4. Ionizujúce žiarenie	274
11.6.5. Neionizujúce elektromagnetické žiarenie	282
11.6.6. Mikrovlny a lasery	283
11.7. Interakcie v životnom prostredí	284
11.7.1. Priemysel	284
11.7.2. Energia	287
11.7.2.1. Jadrová energia	288
11.7.2.2. Vodná energia	291
11.7.2.3. Ostatné obnoviteľné energie	291
11.7.3. Poľnohospodárstvo	291
11.7.3.1. Účinky poľnohospodárstva na pôdu	293
11.7.3.1.1. Spevňovanie pôdy	293
11.7.3.1.2. Erózia pôdy	293
11.7.3.1.3. Chemikálie v pôde	293
11.7.3.1.4. Vplyv poľnohospodárstva na vodu	294
11.7.3.4. Vplyv poľnohospodárstva na ovzdušie	294
11.7.3.5. Vplyv poľnohospodárstva na kvalitu potravín	294
11.7.4. Vplyv dopravy na prostredie	294
11.8. Závery hodnotenia stavu životného prostredia a jeho perspektíva	295
Literatúra	296
12. Prevencia úrazov (M. Kokavec)	299
12.1. Úrazy	299
12.2. Epidemiológia úrazovosti	299
12.3. Úlohy prevencie v boji proti úrazom	304
12.3.1. Pôsobenie na človeka	304
12.3.2. Organizačné opatrenia	305
12.3.3. Protiúrazová zábrana	305
12.4. Úrazy v domácnosti	306
12.5. Preventívne aspekty cestnej dopravnej nehodovosti a úrazovosti	306
12.5.1. Epidemiologický a etiologický aspekt dopravnej nehodovosti	307
12.5.2. Problematika výberu vodičov motorových vozidiel	310
12.5.3. Stavby prechodne znižujúce spôsobilosť bezpečne viesť motorové vozidlo	313

12.5.4. Kombinovaný vplyv liečiv a alkoholu v súvislosti s dopravnou nehodovosťou	315
12.5.5. Vplyv vonkajších rizikových a agresogénnych faktorov na správanie vodičov v doprave . . .	316
12.5.6. Vplyv dopravno-informačného systému na dopravnú nehodovosť	317
12.5.7. Prevencia proti dopravným úrazom	317
Literatúra	318
13. Prevencia abúzu alkoholu a iných toxikománií (J. Pogády, A. Nociar)	320
13.1. Prevencia alkoholizmu	321
13.1.1. Redukcia dostupnosti alkoholických nápojov	322
13.1.1.1. Kontrola výroby a dovozu alkoholu	323
13.1.1.2. Kontrola distribúcie alkoholu	323
13.1.1.3. Cenová regulácia konzumácie alkoholu	323
13.1.2. Redukcia dopytu po alkohole	324
13.1.2.1. Zdravotná výchova a informácie o alkohole a problémoch s ním spojených	324
13.1.2.2. Obmedzenie reklamy alkoholu	324
13.1.2.3. Redukcia následkov alkoholizmu	324
13.1.2.4. Liečba a zvládnutie alkoholikov a ťažkých pijanov	324
13.1.2.4.1. Rodinná podpora	325
13.1.2.4.2. Zvládnutie problému alkoholu v zamestnaní	325
13.1.2.4.3. Prevencia alkoholizmu ako celosvetový problém	325
13.2. Možnosti prevencie drogovej závislosti	329
Literatúra	335
14. Prevencia fajčenia (V. Zikmund)	336
Literatúra	342
15. Prevencia psychoreaktívnych porúch (V. Zikmund)	343
15.1. Psychoreaktívne poruchy	343
15.2. Nervové a psychické záťaže	346
15.3. Zvládanie záťaží	347
15.4. Sociálne zázemie	349
15.5. Bio-psycho-sociálny koncept zdravia a chorôb a jeho význam pre prevenciu psychoreaktív- nych porúch	350
15.6. Niektoré všeobecné i osobitné aspekty prevencie psychoreaktívnych porúch	351
Literatúra	352
16. Koncept zdravia (V. Zikmund)	355
Literatúra	363
Zoznam obrázkov	365
Zoznam tabuliek	367
Register	369